

МАСТАЦКІЯ ВЫРАБЫ МАГНАЦКІХ МАНУФАКТУР

XVII – першай паловы XIX ст.
у музейных калекцыях

Установа «Музей «Замкавы комплекс «Мір»

ПРИВЕТСТВЕННОЕ СЛОВО

директора музея «Замкавы комплекс «Мір»
Александра Чаславскага Лойко

МАСТАЦКІЯ ВЫРАБЫ МАГНАЦКІХ МАНУФАКТУР XVII – ПЕРШАЙ ПАЛОВЫ XIX СТ. У МУЗЕЙНЫХ КАЛЕКЦЫЯХ

Аспекты даследавання
матэрыяльнай культуры Беларусі

Матэрыялы

*міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі
(Мірскі замак, 23 лістапада 2017 года)*

Мір

Музей «Замкавы комплекс «Мір»

2018

А. І. Дзярновіч

РАДЗІВІЛАЎСКИ ДАСПЕХ І ЛЁС КАЛЕКЦЫІ ГЕНРЫХА ТАТУРА

У 1899 г. мінскі антыквар Генрых Татур вёў перамовы з Антоніем Радзівілам (1833—1904) адносна даспехаў для калекцыі ў Нясвіжскім замку. Трэба думаць, што Татур прапаноўваў нясвіжскаму ардынату набыць поўны даспех коннага рыцара з радзівілаўскім гербам на грудзях. 19 жніўня Генрых Татур назваў сваю цану — 16 тыс. рублёў¹. Гэта была сапраўды велізарная сума! 21 верасня прадстаўнік Управы Радзівіла досыць рэзка адказаў Татуру, «што з-за надта высокай цаны на зброю, якой набыццё было прапанавана, Яго Светласць Князь Ардынат не жадае сабе яе набыць»².

Ці не пацвярджае гэта словы Сразнеўскага пра тое, што «Татур звычайна моцна перабольшваў цану сваіх рэчаў і любіў у гэтым сэнсе пасміхацца над нашчадкамі радавiтых фамiлій»? У любым выпадку, ужо ў пасмяротным апісанні калекцыі мінскага антыквара фігуруе гэты «велізарны рыцар на кані»³. Але так ці інакш, пасля смерці Татура ўсе названыя рарытэты так і не засталіся ў Мінску.

Мінскае кола

У канцы XIX — пачатку XX ст. у Мінску яшчэ існавала тое спецыфічнае культурнае кола, што захоўвала гістарычную традыцыю Літвы, і для якога была сваёй польскамоўная культура даўняй Рэчы Паспалітай. Адначасова перад гэтай генерацыяй паўставалі новыя культурныя выклікі, звязаныя са знаходжаннем у межах Расійскай імперыі. Службовую кар’еру, перспектывы паспяховага прадпрымальніцтва, шмат якія аспекты ўласнага жыцця так ці інакш прыходзілася звязваць з існаваннем у юрыдычным полі манархіі Раманавых. Але не зусім было зразумелым, як рэагаваць на новую з’яву — беларускі нацыянальны праект, што паволі паўставаў з нетраў гэтага краю няпэўнасці. Мінскі антыквар і археолаг Генрых Татур апынуўся на перакрываванні ўсіх тых прагматычных і сентыментальных сюжэтаў. Апынуўся зусім не выпадкова.

¹ LVIA. F. 716, a. 4, Nr. 222. P. 5.

² LVIA. F. 716, a. 4, Nr. 222. P. 9 («że dla zbyt wysokiej ceny na zbroję, której nabycie było im proponowane, J. O. Książę Ordynat nie życzy sobie takową nabyć»).

³ Матар’ялы аб музеі Г. Х. Татура ў Менску // Запіскі Аддзелу гуманітарных навук. Кн. 8. Працы клясы гісторыі. Т. III. Мн., 1929. С. 554.

Спробы кар’еры

Генрых Франц Татур нарадзіўся ў Слуцку 17 верасня 1846 г.⁴ і спачатку меў усе шансы пабудаваць нармальную кар’еру шляхціца паяволнага краю. Род Татураў пасля падзелаў Рэчы Паспалітай змог прадставіць усе паперы, каб засведчыць сваё шляхецкае паходжанне і быў прызначаны ўжо ў расійскім дваранстве: Мінскі дваранскі дэпутацкі сход 2 сакавіка 1802 г. і 24 студзеня 1808 г. прызнае род Татураў гербу «Дуброва» («Данброва»). У сваю чаргу, гэтыя рашэнні былі зацверджаны ўказамі Сената ў 1849 г. і 1861 г.⁵

Іл. 1. Герб роду Татураў «Данброва»

У даволі маладым узросце Генрых Татур быў абраны маршалкам шляхты Мінскага павету. Татур актыўна супрацоўнічаў з Мінскім статыстычным камітэтам, што было своеасаблівай версіяй рэгіянальнага «пазітывізму» — палітыкі прагматычнай працы, скіраванай на развіццё краю ды павелічэнне яго эканамічных і культурных багаццяў. Гэтая палітыка прадугледжвала таксама супрацоўніцтва з расійскімі ўладамі ў вызначаных адміністрацыйных і гаспадарчых сферах.

Дык што ж здолеў захаваць пазітывізм на землях былога Вялікага Княства Літоўскага? Напэўна, зямянства — гэта значыць не проста мясцовую шляхту, а шляхту маёмасную, якая мела фальваркі і сядзібы, што былі асяродкамі гаспадарчага і культурніцкага жыцця ў правінцыі. А захоўваючы зямянства, пазітывізм літоўскі захоўваў традыцыі былой Рэчы Паспалітай, захоўваў гістарычную Літву. Хоць, вядома, гэтая традыцыя падважвалася народжаным літоўскім нацыянальным рухам, з боку якога ўжо прагучалі прэтэнзіі да былой Кароны за ўцягненне ў Паўстанне 1863 г., а таксама будучым беларускім⁶.

⁴ Статкевіч-Чабагану, А. В. Я — сын Ваш: Некрашэвічы герба «Любіч». Татуры герба «Данброва». Сеўрукі герба «Курч». Кернажыцкія герба «Юноша». Маствіловічы герба «Даленга». Мн.: Роднае слова, 2012. С. 155, 234.

⁵ Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі. Ф. 319, воп. 2, спр. 3207; Статкевіч-Чабагану, А. В. Я — сын Ваш... С. 190–191.

⁶ Дзярновіч, А. Пазітывізм у Польшчы і ў Беларусі ў канцы XIX і пачатку XX стст.: розніца ва ўспрыняцці сацыяльнага досведу // Polska i Białoruś w XX wieku. Z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej. Pod red. Edwarda Czapiewskiego i Grzegorza Straucholda. IH UW, Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu, Ambasada PR w Mińsku. Wrocław, 2009. S. 16–17.

Прага да збіральніцтва

Членства ж у Статыстычным камітэце дапамагло Татуру арганізаваць з 1874 г. уласныя археалагічныя даследаванні ў Мінскай губерні і заняцца калекцыянаваннем. Татур склаў археалагічную карту губерні з апісаннем помнікаў, а ў 1878 г. выдаў працу «*Археалагічнае значэнне Мінскай губерні*», у 1892 г. — «*Нарысы археалагічных помнікаў на прасторы Мінскай губерні і яе археалагічнага значэння*». У выніку паездак па Міншчыне ён падрыхтаваў вялікі альбом археалагічных помнікаў (1893). Некалькі яго прац так і засталіся ў рукапісах. Але адным з галоўных вынікаў дзейнасці Татура лічыцца стварэнне ім спачатку ў Бярэзіне, а потым у Мінску, прыватнага музея. Ён жа ўпарадкаваў археалагічна-этнаграфічны музей пры Мінскім губернскім статыстычным камітэце.

На краёвага гісторыка і грамадскага дзеяча Аляксандра Ельскага (1834–1916) гэты музей зрабіў вельмі пазітыўнае ўражанне. Ельскі падрыхтаваў для варшаўскага энцыклапедычнага выдання «*Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*» некалькі тысячаў кароткіх і вялікіх артыкулаў пра мясцовасці Беларусі і Літвы. У сваім нарысе пра Мінск Ельскі досыць падрабязна апісаў музей, створаны Татурам:

«Археалагічна-этнаграфічны музей пры мясцовым губернскім статыстычным камітэце знаходзіцца ў памяшканні губернатара, мае да 600 археалагічных знаходак каменнай і бронзавай эпох, каля 1000 тамоў польскіх і лацінскіх старажытных твораў, сабраных у былых бібліятэках касцёлаў, некалькі тысяч розных мясцовых работ, што адносяцца да этнаграфіі, пэўную колькасць айчынных манет і розных памятак, а таксама чалавечых чарапоў з дагістарычных курганоў. Музей гэты дзесяць гадоў таму быў створаны і ўкамплектаваны здольным даследчыкам, археолагам Генрыкам Татурам. Цікавасць у гэтым зборы выклікае выкананая названым Татурам невядомая археалагічная карта Мінскай губерні, на якой абазначаны ўсе мясцовасці, дзе ёсць дагістарычныя помнікі: курганы, гарадзішчы, насыпы, замкі, памятныя камяні і іншае. Татур падзяліў усе помнікі на 25 груп і адзначыў на Міншчыне да 30 000 курганоў і да 1 000 гарадзішчаў і насыпаў»⁷.

Можна казаць, што карыстаючыся сваім службовым становішчам, а менавіта, доступам да прыватных зборах, Татур меў магчымасць мэтанакіравана папаўняць сваю калекцыю. Ва ўладанні Генрыха Татура знаходзілася таксама ўнікальная бібліятэка. Менавіта да Татура патрапілі кніжныя зборы зачыненага ўладамі кляштара мінскіх бенедыктынаў. Сярод рарытэтаў захоўваліся «Біблія» друку доктара Скарыны і III Статут ВКЛ 1588 г., кнігі з нясвіжскай бібліятэкі Радзівілаў⁸. Папаўненнем сваёй калекцыі Татур займаўся больш за 30 гадоў і сабраў каля 6 500 тамоў і рукапісаў XIV–XIX стст., звесткі пра якія траплялі ў агульнарасійскія даведнікі бібліяфілаў⁹.

⁷ Ельскі, А. Выбранае. Мінск: Беларускі кнігазбор, 2004. С. 158.

⁸ Доўнар, Л. І. Мінскія кнігазборы XIX стагоддзя // Здабыткі: Дакументальныя помнікі на Беларусі / Нацыянальная бібліятэка Беларусі. Вып. 3. Мн., 1998. С. 67.

⁹ Параделов, С. А. Адресная книга русских библиофилов и собирателей гравюр, литографий, лубков и прочих произведений печати. М., 1904. С. 116; Шуманский, Е. А. Справочная книга для русских библиофилов и коллекционеров. Одесса, 1905. С. 108.

Лл. 2. Канверт ліста Ежы Гутэн-Чапскага да Генрыха Татура з пазначэннем адраса апошняга:

«Мінск, [вул.] Гандлёвая, № 8»,
7 верасня 1895 г., Прылуки

Лл. 3. Канверт ліста Ежы Гутэн-Чапскага да Генрыха Татура з пазначэннем адраса апошняга:

«Мінск, [вул.] Гандлёвая, № 8»,
7 верасня 1895 г., Прылуки

Сталыя фінансавыя праблемы

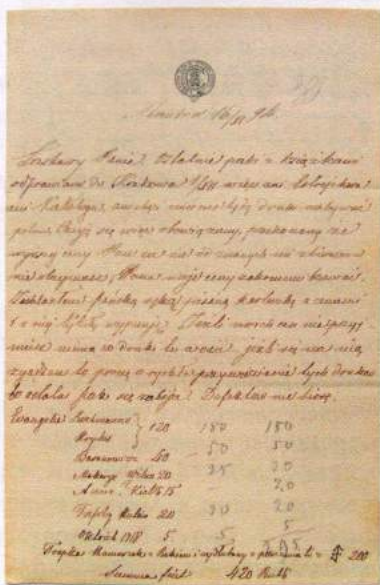
Той жа Сразнеўскі сцвярджаў, што збіральнік быў «беларус-нацыяналіст і вораг палякаў». «Не маючы ніякіх асаблівых даходаў, ён калекцыянаваў пры дапамозе сваіх жа збораў, купляючы затанна ўсялякія рэчы і прадаючы задорага тое, што не мела найбліжэйшых адносін да Беларусі... Татур звычайна моцна перабольшваў цану сваіх рэчаў і любіў у гэтым сэнсе пасміхацца над нашчадкамі радавітых фамілій, прапануючы сёння аддаць рэч за тысяччу і даючы тэрмін на развагі, пасля якога абяцаў ставіць цану ўдвая большую»¹⁰.

Купляючы і перапрадаючы рэчы, Генрых Татур меў сталыя праблемы ў сродках. Яму прыходзілася і даваць гэтыя рэчы ў заклад пад грошы. Захаваўся цікавы дакумент, датаваны 26 лютым 1871 г., які апісвае вяртанне Татурам паловы адной пазыкі:

«Сп. Генрыхам Татурам з занятай у Спн. Міхаліны Драздоўскай і Антаніны Пякарскай грошай Дзвесце руб. сер[абром] 20 Красавіка 1870 году, сённяшняга чысла сплаціў Сто рублёў серабром і звыш *этага* на працэнт другога году даўшы Дзесяць рублёў; з закладзенага жа каштоўнасцяў прыняў назад: Пярсцёнак з трыма дыямантамі адзін; і перламутравую табакерку. — Іншыя ж каштоўнасці... застаюцца ў нашым захаванні — да моманту іх выкупу»¹¹. Але, як бачым, Татур аддаваў свае пазыкі.

¹⁰ Матар'ялы аб музеі Г. Х. Татура... С. 554.

¹¹ Бібліятэка Літоўскай Акадэміі Навук (LMAV). Зала рукапісаў. F 29-88. Арк. 7. («Г. Генрых Хрыстостомовъ Татуръ изъ занятой у Г.г. Михалины Дроздовской и Антонины Пекарской денегъ Двесте руб. сер. 20 Апреля 1870. года, настоящаго числа уплативъ Сто рублей серебромъ и сверхъ сего на проценты другога года давъ Десять рублей; изъ заложенныхъ же драгоценностейъ принялъ обратно: Перстень съ тремя бриліянтами одинъ; и перломутровую табакерку. — Остальныя же драгоценности

Л. 4. Ліст графа Эмерыка
Гутэн-Чапскага да Генрыха Татура,
Станькава, 16 лістапада 1894

Татур ля пачаткаў беларускага руху?

Вышэйпрыведзены пасаж Сразнеўскага пра нацыяналізм Татура за-слугоўвае асаблівай увагі. Наколькі гэты антыквар і калекцыянер сапраўды мог мець нейкае дачыненне да беларускага руху? Ці гэта не перабольшванне?

Аляксандр Уласаў у сваіх успамінах нечакана адзначаў ролю Татура ў іх юнацкія гімназічныя гады яго і Івана Луцкевіча:

«Мы хлапцамі разам з Казімірам Кастравіцкім [Карусём Каганцом] сядзелі ў музеі Татура, сотні разоў расказвалі яму свае «беларускія» планы. Строгі старык, лысы, з рудой барадой, падобны да прарока Елісея, быў з намі адной думкі. Седзячы гуртом на змярканні ў яго музеі, заваленым кальчугамі, мячамі, старымі кнігамі, дакументамі, мэбляю, абразамі, ён выслухоўваў нашы «даклады» аб нашых

нясмелых яшчэ спрэчках з палякамі і абрусіцелямі, даваў заўвагі: «разумна адказалі!»... «гэта пусты чалавек!...». Прыводзіў нам аргументы з гісторыі Беларусі. Кастравіцкі быў духам з «беларускай пушчы», з народу: ад Татура веяла на нас духам Гедыміна, Ягайлы, Канстанціна Астрожскага, Мінскіх, Слуцкіх і ўсіх фундатараў і будаўнікоў беларускай мінуўшчыны. Гэта былі два магіканы, дзве крыніцы, каторыя перахавалі зародыш беларускай ідэі і не далі ёй загаснуць»¹².

Мінскі рынак антыкварыяту

Гімназісты Іван Луцкевіч і Аляксандр Уласаў прыходзілі да Татура, праўдападобна, на вул. Гандлёвую на ўзбярэжжы Свіслачы. На гэты ж адрас (вул. Гандлёвая 5, 6, 8) паступала і карэспандэнцыя ад кліентаў і пакупнікоў Татура.

поименованные нам въ росписке выданной Г. Татуре при принятии нами възалогъ ихъ драгоценностей — остаются въ нашемъ храненіи — впредь до выкупа оныхъ — Михалина Лукашова Дроздовская а за нея незнающую русской грамоты по Ея просьбѣ росписался Іосефатъ Казимировъ Дроздовски»).

¹² Уласаў, А. К. Кастравіцкі і Г. Татур // Беларускі шлях. 1918, 26 мая; Яго ж. Успаміны // Сын беларуса (Вільня). 1924, 20 жніўня. Гэты фрагмент падае таксама Аляксей Каўка: Каб не драмала памяць // Каўка, А. Тут мой народ: Францішак Скарына і беларуская літаратура XVI — пачатку XX стст. Мн.: Мастацкая літаратура, 1989. С. 211.

Іл. 5. Эмерык граф Гутэн-Чапскі. Медзьярыт Віктара Баброва, 1876

Іл. 6. Ежы Гутэн-Чапскі з сям'ёй у Прылуках над Мінскам, 1902 г.

У сталых зносінах Татур быў з Чапскімі. Галава сям'і Эмерык Гутэн-Чапскі (1828—1897) у свой час свядома будаваў кар'еру расійскага чыноўніка, у самы разгар Паўстання 1863 г. пагадзіўся заняць пасаду губернатара Ноўгарада Вялікага. Вяршыняй жа яго кар'еры стала пасада дырэктара Ляснога дэпартаманта Расіі, але праз інтрыгі і пагаршэнне адносін з царом з-за бескантрольнай раздачы лясоў, Эмерык Чапскі сышоў з дзяржаўнай службы і надалей прысвяціў сябе ўжо толькі калекцыянаванню. Свае багацейшыя калекцыі Эмерык Гутэн-Чапскі вывез з падкойданаўскага Станькава ў Кракаў. Цяпер даследчыкі гэта матывуюць немагчымасцю стварыць публічны музей гісторыі краю ў Мінску.

Вельмі заслужаным перад Мінскам быў старэйшы сын Эмерыка Караль Чапскі (1860—1904), які чатыры разы абіраўся гарадскім галавою, але змог прабыць толькі тры поўныя кадэнцыі. Караль Чапскі яшчэ пры жыцці быў названы пераўтваральнікам Мінска, бо дзякуючы яго актыўнай дзейнасці Мінск набыў рысы новаеўрапейскага горада¹³. У справах жа калекцыянавання Чапскіх Татур зносіўся таксама з малодшым сынам Эмерыка Юрыем (Ежы)¹⁴ Чапскім (1861—1930).

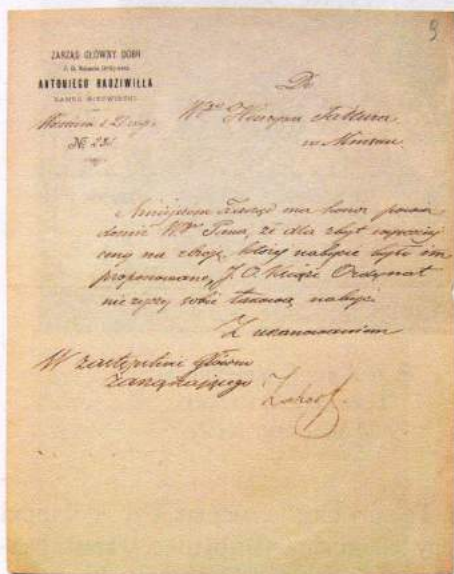
Як адбываліся гэтыя перамовы, сведчыць ліставанне паміж Генрыхам Татурам і Эмерыкам Чапскім. Менавіта апошняму ў 1895 г. Татур прапаноўваў некаторыя кніжныя рарытэты. Абодва нашых героя гандляваліся з-за некалькіх выданняў XVII ст. У рэшце-рэшт Эмерык Чапскі напісаў: «Дарагі Пане! Ёсць ты ўпартым і цвёрдым, як скала»¹⁵. Чапскі прыняў прапанаваныя Татурам фінансавыя умовы здзелкі.

¹³ Шыбека, З. В. Мінскь сто гадоў таму. Мн.: Беларусь, 2007. С. 29—39.

¹⁴ У тагачасных расійскіх дакументах менаваўся як Георгій.

¹⁵ Літоўскі Дзяржаўны Гістарычны Архіў (далей — LVIA). F. 716, а. 4, Nr. 217. P. 49 («Łaskawy Panie, Jesteś uparty i twardy jak skała»).

Лёс калекцый

Іл. 7. Ліст з Галоўнай управы
маёнткаў князя Антонія Радзівіла да Генры-
ха Татура, Нясеўжскі замак,
21 верасня 1899

маляваў!», як адзначае той жа Снітка) і ўрачыста, з хросным ходам, аднёс у царкву ў Лагойску.

Расійская акадэмія навук усё ж не знайшла сродкаў на набыццё збораў Татура. Так ці інакш, ягонья калекцыі пакінулі Мінск. Яшчэ падчас перамоваў з Акадэміяй, граф Тышкевіч зрабіў вельмі добрую прапанову па кніжным зборам, частка якіх і скіравалася ў маёнтак Чырвоны Двор пад Вільняй. Вядома таксама, што іншая частка збораў патрапіла ў музей графа Шаптыцкага ў Львове¹⁸. Хадзілі чуткі, што іншыя матэрыялы былі вывезены ў Германію¹⁹.

Генрых Татур памёр у 1907 г. не пакінуўшы тастаменту. Смерць заспела яго за складаннем анатаванага каталогу ўласнай калекцыі. Далей спадчынай калекцыянера і даследчыка займаліся мінскі краязнаўца Андрэй Снітка¹⁶ і пляменнік нябожчыка Міхал Татур. Вяліся перамовы пра набыццё збораў Расійскай акадэміяй навук. А. Снітка з гэтай нагоды адзначаў: «Што тычыцца набыцця бібліятэкі Татура, мы застаемся пры ранейшым меркаванні: падзяляць яе нельга. У пытанні цаны, мяркую, мы будзем саступаць. Магчыма, што мясцовыя выданні я цаню вышэй сапраўднага кошту, бо яны прымушаюць біцца маё беларускае сэрца...»¹⁷

Асобныя прадметы збораў пачалі разыходзіцца, у тым ліку і ў дабрачынных мэтах. Удава Татура перадала праваслаўнаму епіскапу абраз з былога Лагойскага манастыра. Епіскап загадаў убраць абраз у рызу («на жаль, пад-

¹⁶ З 1909 г. старшыня Мінскага царкоўнага гісторыка-археалагічнага камітэта, узначальваў Мінскі царкоўна-археалагічны музей (Памяць: Гісторыка-дакументальная хроніка Мінска. У 4 кн. Кн. 1. Мн.: БЕЛТА, 2001. С. 508).

¹⁷ Матар'ялы аб музеі Г. Х. Татура ў Мінску // Запіскі Аддзелу гуманітарных навук. Кн. 8. Працы класы гісторыі. Т. III. Мн., 1929. С. 556, № 3.

¹⁸ Сьвянціцкі, І. Беларускі аддзел Украінскага Нацыянальнага Музею ў Львове // Запіскі БІНІМ (Нью-Ёрк). 1974, Кн. 12. С. 56–58. Перадрук: Вяртанне. Мн., 1994. Вып. 2. С. 224–227.

¹⁹ Алексеев, Л. В. Белорусская археология и историческое краеведение во второй половине XIX — начале XX в. // Советская археология. 1968, № 3. С. 88–89; Мархель, У. Па слядах мінулага // Польша, 1975. № 8. С. 247.

Ужо ў канцы 1920-х гг. вядомы беларускі гісторык Зміцер Даўгяла правёў уласнае расследванне лёсу калекцыі Татура. Даўгяла сабраў дакументы Акадэміі навук па гэтаму пытанню. Сведкі падзей і ўдзельнікі перамоваў прыгадвалі, што пасля смерці Татура бібліятэка знаходзілася «ў поўным разгроме»: «частка кніг і рукапісаў размешчана на паліцах, частка ляжыць у скрынях, шмат чаго валяецца на падлозе; тут таксама карты ў скрутках, малюнкi, альбомы, газеты»²⁰. Гэта цытата ўзятая з тэксту дакладу вядомага філолага і прапагандыста фатаграфічнай справы Вячаслава Сразнеўскага (1849–1937)²¹ у Расійскай акадэміі навук, зроблены пасля азнаямлення ім 2–4 красавіка 1907 г. з бібліятэкай і музеем Татура ў двух дамках на ўскраіне Мінску, у Лагойскім завулку, дом № 8.

Сёння мы можам сцвярджаць, што ў той сітуацыі нявызначанасці і торгаў асноўная частка музейных каштоўнасцяў Татура сапраўды патрапіла тады ў Львоў у мяркуемы музей Уніі, які ствараў мітрапаліт Шаптыцкі²², а частка бібліятэкі і рукапісаў — да Тышкевічаў пад Вільню, а потым і ўласна ў Вільню.

Іл. 8. Князь Антоні Вільгельм Радзівіл

²⁰ Матар'ялы аб музеі Г. Х. Татура... С. 554.

²¹ У публікацыі Зм. Даўгялы памылкова названы Ёсеваладам (Матар'ялы аб музеі Г. Х. Татура... С. 554).

²² Мальдис, А. Белорусские сокровища за рубежом. Мн.: Літаратура і Мастацтва, 2009. С. 68–69. Вопіс гэтых каштоўнасцяў гл.: Піскун, Ю. Лёс збораў Генрыха Татура // Вяртанне. Мн., 1994. Вып. 2. С. 17–18.

ЗМЕСТ

Приветственное слово директора музея «Замковый комплекс «Мир» Александра Чеславовича Лойко	5
<i>И. Н. Скворцова</i> Кунтушовые пояса мануфактур Пасхалиса Якубовича в музейных собраниях Беларуси	7
<i>О. М. Коноплёва</i> Реставрация орната конца XVIII — начала XIX века с фрагментами и вставками из поясов по типу «слуцкого» из собрания Национального исторического музея Республики Беларусь	13
<i>І. У. Ганецкая</i> Дэкаратыўны стыль фаянсу свержанскай мануфактуры	19
<i>О. В. Школьна</i> Фарфурні князів Радзівіллів XVIII–XIX століть на теренах України	32
<i>П. С. Курловіч</i> Асартымент вырабаў Ільянскай шкларобчай мануфактуры сярэдзіны XVIII — пачатку XIX стагоддзя. (па даных археалагічных раскопак)	63
<i>К. А. Гилева</i> Чугунная медаль «На открытие пулковской обсерватории» из коллекции Екатеринбургского музея изобразительных искусств. К вопросу об атрибуции	70
<i>Т. И. Кожух</i> К проблеме атрибуции фрагментов шпалер из собрания музея «Замковый комплекс «Мир»	74
<i>О. В. Колосовская</i> Оловянная посуда в коллекции «Предметы быта» из собрания музея «Замковый комплекс «Мир»	93
<i>О. С. Сулима</i> «Придворні серветкі» Ярославської Великої мануфактури з колекції Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського	98
<i>Н. А. Ковалевич</i> Ремесла и промыслы в местечке Мир и его окрестностях в XVII–XIX веках	105

<i>Л. Н. Шиян</i>	
Інвентарі Вишневецького палацу як джерела до культурологічних студій магнатських резиденцій Волині XVIII столітя.....	114
<i>А. І. Дзярновіч</i>	
Радзівілаўскі даспех і лёс калекцыі Генрыха Татура	120
<i>К. А. Бярнацкая</i>	
Мебля лахаўскай работы князёў Радзівілаў	128
<i>А. В. Богатырёв</i>	
Как и где создавалась коронационная карета Яна III Собеского	133
<i>Ю. С. Безносик, В. И. Красовская</i>	
Изделия стекольных мануфактур в частной коллекции И. Сурмачевского	137
Звесткі пра аўтараў	142